

Adam Tuković

Sovjetsko-finski rat 1939.-1940. godine

Diplomatski odnosi Sovjetskog Saveza i Finske počeli su se zaoštravati 1939. godine zbog teritorijalnih ustupaka koje je Sovjetski Savez tražio, a koje je Finska odbijala dati. Neuspjeli diplomatski pregovori doveli su do rata između tih dviju zemalja u kojem se Finska suočila s jednom od najvećih vojski tadašnjice. Iako znatno slabija, Finska je uspjela pružiti odlučan otpor. Rat je okončan Moskovskim mirom 1940. godine kojim Finska gubi veliki dio svog teritorija, ali tijekom sukoba nanosi ogromne štete sovjetskoj vojsci.

Njemački napad na neutralnu Poljsku bio je okidač Drugog svjetskog rata. Zapadne sile osudile su napad i dva dana nakon invazije Francuska i Velika Britanija objavljuju rat Njemačkoj. Iako materijalna pomoć Poljskoj nije došla, svijet se ipak digao na noge. Samo tri mjeseca nakon napada na Poljsku, Sovjetski Savez napada neutralnu Finsku. Osim riječi osude sa zapada, pomoći nije bilo. Mala i slaba država ostala je sama, prepuštena na milost i nemilost golemog Sovjetskog Saveza. "Acta, non verba! - Djela, ne riječi!" Te su riječi najvjerojatnije prolazile Fincima kroz glavu dok su branili svoju zemlju i čekali pomoć sa zapada.

Sovjetko-finski diplomatski rat

Dana 5. listopada 1939. godine Sovjetski je Savez zatražio dolazak finskog izaslanstva u Moskvu kako bi raspravili o otvorenim pitanjima. Sastanak finskog izaslanstva i Staljina održan je 12. listopada u Moskvi gdje je Staljin otvoreno priložio svoje zahtjeve. Staljinov glavni zahtjev bilo je pomicanje sovjetsko-finske granice za 25 kilometara prema zapadu, dakle na štetu Finske. Sovjetski je Savez tražio teritorijalne ustupke zbog ranjivosti Lenjingrada. Naime, Lenjingrad je bio otvorena meta i u tom trenutku moglo ga se napasti iz Finskog zaljeva ili direktno s finskog teritorija. Staljin je također tražio i finske otoke Suursaari, Lavansaari, Tytarsaari i Koivisto te poluotok Hanko kako bi smanjio mogućnost prekomorske invazije. Finska je vlada znala da je taj teritorij, koji traži Sovjetski Savez, njihova glavna i najjača obrambena linija od moguće sovjetske agresije. Nadalje, smatralo se da su ovi sovjetski zahtjevi tek početni zahtjevi i da će Sovjeti tražiti još više ustupi li Finska taj teritorij.

Politički vrh Finske bio je podijeljen u dvije frakcije. Prva strana, okupljena oko ministra vanjskih poslova

Juha Eljasa Erkköa i druga, okupljena oko maršala Carla Mannerheima. Erkkö je smatrao da Sovjeti samo blefiraju, dok je Mannerheim smatrao da će Sovjeti napasti ne ustupi li im se teritorij te da finska vojska nije spremna za rat. Diplomatski rat nastavio se kroz listopad i studeni 1939. godine, ali bez rezultata. Finska vlada bila je spremna predati manji dio teritorija, ali ne i poluotok Hanko. Sovjetskom Savezu ti ustupci nisu bili dovoljni (Trotter, 1991: 30-32).

Obrana Finske

Finska je vojska bila brojčano i materijalno inferiornija od sovjetske vojske. Vojni izdaci u predratnom razdoblju bili su veoma mali. Unatoč zaoštavanju diplomatskih odnosa između Sovjetskog Saveza i Finske, dvije najjače stranke u Finskoj, Socijaldemokratska stranka i Landbund, blokirale su dodatne investicije u vojsku. Finski premijer Aimo Cajander u kolovozu je 1939. godine u govoru iskazao svoje zadovoljstvo prema činjenici da Finska svoj novac koristi za korisne stvari, a ne na oružje. Nadalje, Finska je vlada s tim malim sredstvima više podržavala domaću ratnu industriju od strane, iako se nalazila tek u izgradnji, što je dovelo do još sporije modernizacije oružanih snaga. Finska je vojska na početku Zimskog rata imala 250 000 vojnika, od čega je 130 000 vojnika bilo stacionirano na području Karelije, a 120 000 stacionirano duž istočne granice. Zbog nedostatka naoružanja smanjile su se taktičke mogućnosti finske vojske. Teškog naoružanja, poput tenkova, strojnica i protutenkovskih raketa, bilo je veoma malo, stoga je finska vojska bila primorana improvizirati. Najpoznatije improvizirano finsko protutenkovsko oružje bio je molotovljev koktel. Finska artiljerija većinom je bila iz vremena Prvog svjetskog rata, a zračne snage brojale su svega stotinu zrakoplova. (Upton, 1974: 52-55).

Glavna obrambena linija Finske nalazila se u Kareliji, tzv. „Mannerheimova linija“. Prve fortifikacije bile su male, ali u velikom broju. Najčešće su to bili bunker i kojima se nalazila strojnica. Bunker i bili smješteni na glavnim cestovnim i željezničkim pravcima, a bili su visoki i uočljivi izdaleka. Nadalje, u prijeratnom razdoblju nisu bili čuvani ili kamuflirani, što je omogućilo sovjetskim agentima da točno lociraju bunkere i označe njihove

Mannerheimova linija – Glavna linija Finske obrane

pozicije na mapi. Na području Karelije modernizacija fortifikacija nastavljena je 1930-ih godina, ali ona nije dovršena do početka rata. Najznačajnija fortifikacija koja je nastala nakon modernizacije je bunker Sj5 ili tzv. "milijunaški" bunker (fin. "Miljoonalinnake"). Bio je širok 60 metara i imao je četiri strojnice koje su štitile prednju i bočne strane bunkera te tri oklopne kule za promatranje, a mogao je primiti 20 - 40 vojnika (Irincheev, 2009:17-21). Najznačajnija potpora Finskoj došla je iz neutralne Švedske koja je Finsku opskrabila sa 77 000 pušaka, a odaziv švedskih volontera bio je velik. Tako je pred sam kraj rata u finskoj vojsci služilo oko 8 000 švedskih volontera (Bull, 2013: 27-28).

Finski povjesničari tvrde kako je najjača obrambena snaga Mannerheimove linije bio finski mentalitet, odnosno finski idiom "sisu". Idiom "sisu" mogao bi se u slobodnom prijevodu prevesti kao "hrabrost pri obrani domovine" (Trotter, 1991: 107).

Početak rata

Još je za vrijeme pregovora Staljin naredio generalu Borisu Schaposchnikovu izradu plana za invaziju Finske. Prema njegovim planovima Sovjetski je Savez trebao napasti s većim dijelom cjelokupne sovjetske vojske. Nadalje, smatrao je da će rat potrajati više mjeseci. Staljin je odbacio Schaposchnikov plan i naredio generalu Kirilu Meretskovu da izradi novi plan. Meretskov je za razliku od Schaposchnikova izradio plan koji je u očima

Staljina bio realniji. Naime, plan je predviđao da će Finska kapitulirati unutar par tjedana i da je za invaziju dovoljna mobilizacija trupa koje su smještene u Lenjingradu (van Dyke, 1997:19). Sovjetska ofenziva započela je 30. studenog 1939. godine bombardiranjem Helsinkija, glavnog grada Finske te napadom kopnene vojske koja je brojala 450 000 vojnika. Glavni pravci napada bili su s istoka i juga finske granice. Na južnoj granici, kroz finsku pokrajinu Karelija, napad su vodile VII. i XIII. armija s 12 divizija i 7 oklopnih brigada pod zapovjedništvom generala Meretskova. Finska je vojska na južnom bojištu, pod zapovjedništvom Huga Oestermanna, brojala 21 600 vojnika, dok je sovjetska vojska na toj fronti imala oko 120 000 vojnika i 1 400 tenkova. Napad na istočno bojište vodile su VIII. i IX. armija s 14 pješačkih divizija i jednom oklopnom divizijom. Iako je sovjetska vojska bila brojčano nadmoćnija, Staljinove čistke iz 1930. godine znatno su oslabile sovjetsko zapovjedništvo koje je ušlo u rat bez prethodnog ratnog iskustva i potpuno nepripremljeno za zimske uvjete (Jowett, 2006: 16). Istog je dana Sovjetska baltička flota bez otpora okupirala finske otoke Sieksari, Lavansaari, Tytarsaari i Suursaari. Takve okolnosti dovele su do nagle promjene u političkom planu. Kao novi ministar vanjskih poslova izabran je Vaino Tanner koji je zamijenio Erkka. Tanner je htio ponovo otvoriti pregovore sa Sovjetskim Savezom i prekinuti vojne sukobe. Kako bi povećali pregovaračku moć Finske, glavna zadaća vojske bila je braniti svaki metar zemlje i nanijeti neprijatelju što je moguće veću štetu (Trotter, 1991: 86).

Prva Sovjetska ofenziva

Neposredno prije ratnih zbivanja na području Karelije, finska vojska evakuirala je civile s tog područja. Korištena je taktika spaljene zemlje. Sovjetski general Meretskov preuzeo je zapovjedništvo nad 120 000 vojnika i 1 000 tenkova te krenuo u napad na finska uporišta na području Karelije. Finski general Mannerheim naredio je obranu područja između Mannerheimove linije i finske granice, gdje je bila stacionirana 21 000 vojnika. Cilj je bio zaustaviti barem jednu sovjetsku formaciju te ju uz pomoć rezerve okružiti i uništiti. Cilj nije ostvaren budući da se većina finških jedinica povukla prije ozbiljnijih konfrontacija. Za paniku u finskim redovima najviše su bili zaslužni sovjetski tenkovi. Naime, većina finske vojske nikad nije vidjela tenk. Iako su sovjetski tenkovi na početku ofenzive imali jednostavnu taktiku frontalnog napada, ipak su ostavili psihološki učinak. Tri dana nakon konfrontacije s tenkovima, 4. studenog 1939. godine, finska je vojska počela pružati jači otpor. Uvidjeli su da se protiv sovjetskih tenkova može lako boriti. Stavljajući klade među gusjenice tenkova uspjeli su onesposobiti tenkove. Osim klada, Finci su koristili molotovljev koktel i improviziranu granatu, koja se sastojala od više spojenih granata omotanih samoljepljivom trakom. Smrtnost vojnika koji su išli na lov na tenkove bila je velika, u nekim jedinicama čak i 70%. Čak je 80 sovjetskih tenkova uništeno prije dolaska na Mannerheimovu liniju. Iako Finska nije izvojevala pobjedu, nanijela je Sovjetima veliku štetu (Trotter, 1991: 124-135).

Borbe na Mannerheimovoj liniji

Između 3. i 6. prosinca 1939. godine, finske snage koje su se nalazile između Mannerheimove linije i državne granice povukle su se na glavnu crtu obrane, Mannerheimovu liniju. Dana 6. prosinca sovjetska vojska dolazi pred Mannerheimovu liniju i pokreće prve napade koji su rezultirali katastrofalnim gubitcima (Jowett, 2006:19). Početni napadi pokazali su taktičku nespremnost sovjetskog vodstva koje je i dalje primjenjivalo vojne taktike iz Prvog svjetskog rata. Naime, napadi su započeli neorganiziranim bombardiranjem obrambenog položaja, a zatim nekoordiniranim napadima pješadije i tenkova. Finci, iako u manjem broju, uspjeli su dugo zadržati svoje položaje upravo zbog neorganiziranosti i nepripremljenosti sovjeta (Werhas, 2015:6).

Finska obrambena taktika na Mannerheimovoj liniji 1939. i 1940. godine većinom se oslanjala na individualnu požrtvovnost vojnika i njihove individualne sposobnosti. Glavna je zapovijed bila da pješadija drži uporišta i bunkere

do zadnjeg čovjeka. Nerijetko su uporišta padala zbog samih sovjetskih tenkova, budući da nije bilo dovoljno protutenkovskog naoružanja za cijelu liniju. Ako neko uporište padne, zapovijed je bila da se odmah ponovno zauzme kroz protunapad koji je trebala voditi rezerva iz pozadine. Protunapadi su se vodili noću, a uglavnom su bili uspješni u ponovnom zauzimanju izgubljenog uporišta (Irincheev, 2009: 54). Nakon nekoliko probnih napada na Mannerheimovu liniju, novi sovjetski napad započeo je 17. prosinca i trajao do 19. prosinca 1939. godine. Napad je vodila pješadija koja je imala potporu od 80 tenkova. Sovjetska vojska uspjela je probiti liniju obrane, ali uz velike gubitke. Odmah isti dan, finska je vojska napravila protunapad u kojem su oštetili ili uništili većinu sovjetskih tenkova. Veliki gubitci natjerali su Sovjete da se stacioniraju na osvojenom položaju. Točne brojke nisu poznate, ali se nagađa da je uništeno oko 25 tenkova i da je sovjetska pješadija imala velike gubitke. Finska vojska izgubila je u protunapadu i u obrani tog sektora oko 50 vojnika. General Meretskov odustaje od daljnjeg napredovanja 21. prosinca 1939. godine budući da je smatrao da je obrambena linija u tom trenutku bila suviše jaka. Do kraja siječnja 1940. godine, sovjetska vojska sustavno je bombardirala obrambene linije finske vojske, dok se Moskva pripremala za novu ofenzivu u veljači 1940. godine (Irincheev, 2009:75-77).

Konačan pad obrane i mirovni sporazum

Iako su sovjetski gubitci bili veliki, brzo su se prilagodili borbi na nepristupačnom finskom terenu. Vodstvo je preuzeo general Semyon Timoshenko 8. siječnja 1940. godine (Roberts, 2011: 82). Sovjetske vojne operacije nakon Timoshenkova dolaska bile su znatno bolje organizirane i efikasnije što je dovelo do bržeg proboja obrambene linije (Havers, 2002: 62). Odmah pri dolasku general Timoshenko izrađuje novi plan napada. Smatrao je da su glavni uzroci neuspjeha bile samoinicijalne odluke vodstva i pojedinačni nekoordinirani napadi. Kako je znao da je finska vojska na izmaku snaga, planirao je napasti duž cijele fronte. Sam plan napada nije vješto izrađen. Prema njemu, prvi val treba voditi general Meretskov uz pomoć oklopnih vozila i tenkova. Nakon početnih proboja na određenim dijelovima obrane, trebali su postupno dolaziti rezervne snage i poduprijeti generala Meretskova. Napad bi trebao neprekidno trajati sve dok se finska vojska ne povuče s prvih linija. Iako se planirao napad duž cijele linije, general Timoshenko bio je najviše koncentriran na grad Viipuri budući da je znao da je tamo obrambena linija najslabija. Osim toga, tenkisti su dobili jasnije upute što

raditi na bojnopolju. Zabranjeno im je samoinicijativno jurišanje, napuštanje pješadije ili izlaženje izvan dometa vlastite artiljerije. Nadalje, kako je smatrao da je artiljerija najbitnija u nadolazećoj ofenzivi, okupio je oko 2 800 topova. Teren je ponovno mapiran i određeni su točni ciljevi bombardiranja duž Mannerheimove linije, ali i ciljevi iza linije koji su se nakon osvajanja prve linije obrane također morali bombardirati (Trotter, 1991: 354-358).

General Semyon Konstantinovich Timoshenko - General Timoshenko preuzeo je zapovjedništvo nad sovjetskom vojskom 8. siječnja 1940. godine

Sovjeti uz potporu artiljerije napad na području Karelije započinju 1. veljače 1940. godine. Napadnuta je cijela obrambena linija s koncentracijom prema gradu Viipuru, a od 8. veljače prema gradovima Summu i Taipale (Jowett, 2006: 21). Do 11. veljače obrambena se linija na više dijelova raspala i sovjetska je 123. divizija probila dijelove obrambenog sektora Summa. Međutim, izravan napad na grad Summu bio je opasan, pa su Sovjeti odlučili napasti susjedni Muolaa sektor, što bi omogućilo napad na Summu i s prednje i s bočne strane. Naredba svim finskim jedinicama u Muolaa sektoru bila je da čuvaju taj sektor pod svaku cijenu. Cilj obrambenih jedinica najprije je bio eliminirati pješadiju i potom natjerati tenkove u bijeg, koji bi u tom slučaju ostali bez potpore pješadije. Finci su

prvi dan uspješno odbili napad i u noćnim satima izvršili protunapad uništivši sedam tenkova. Sovjeti su u novom napadu 12. veljače zauzeli dijelove Muolaa sektora te im je od tog trenutka pa nadalje bio otvoren cijeli finški lijevi bok obrambene linije (Trotter, 1991: 374-376). Na okupirana područja Summe došla je VII. armija, a 123. divizija krenula je prema gradu Viipuru (Roberts, 2011: 82). Finske rezervne jedinice pokrenule su protunapad 12. i 13. veljače, ali bezuspješno. Dana 14. veljače 123. divizija uz potporu tenkova osvojila je zadnje protutenkovske pozicije i probila drugu liniju finske obrane (Irincheev, 2009: 94). Kako je već početkom ožujka 1940. godine svaki peti vojnik bio ubijen ili ranjen, Mannerheim je kao vrhovni general predložio vladi da započnu s mirovnim pregovorima. Osim velikih gubitaka pješništva, finskom ratnom zrakoplovstvu ostalo je svega oko 100 aviona, dok su Sovjeti raspolagali s 800 aviona (Roberts, 2011: 83).

Finska delegacija stigla je u Moskvu 7. ožujka 1940.

Moskovski mir 1940. godine – Finski teritorijalni gubici nakon Moskovskog mira (označeni crvenom bojom)

godine. Finska, koja je ostala bez ikakve vanjske pomoći i daljnje snage za borbu, pristala je na sovjetske zahtjeve. Mir je potpisan 12. veljače 1940. godine u Moskvi. Uvjeti mira nisu bili tako oštri kao što se očekivalo (Lunde, 2011: 33-34). Finska je morala predati Kareliju, Salla regiju, poluotok Rybachiy i Petsamo (ukupno 25 744 kvadratna kilometra) Sovjetskom Savezu. Finska je delegacija Sovjetskom Savezu pristala dati i poluotok Hanko u najam na idućih 50 godina. Oko 420 000 Finaca, otprilike 10% stanovništva, ostalo je bez svojih domova i moralo je napustiti izgubljeni teritorij (Jowett, 2006: 25).

U Sovjetsko-finskom ratu 1939. - 1940. godine umrlo je oko 24 900 Finaca, a oko 43 500 ih je ranjeno. Sovjetska strana nije nikada dala točne podatke, ali sumnja se da je Sovjetski Savez imao oko 230 000 - 270 000 mrtvih i 200 000 - 300 000 ranjenih (Trotter, 1991: 438-439).

Zaključak

Iako je Finska izgubila rat, pravi gubitnik bio je Sovjetski Savez. Unatoč tome što je Sovjetski Savez mirovnim sporazumom iz Moskve 1940. godine dobio Kareliju, Salla regiju, poluotok Rybachiy, Petsamo i Hanko, posljedice Sovjetsko-finskog rata bile su za njega katastrofalne, što zbog velikih gubitaka u ljudstvu, a što zbog oštećenja vojne reputacije. Nakon uspješnog vojnog pohoda na Poljsku, Sovjeti su mislili da će pobjeda biti brza i na sjevernoj fronti. Zanemareno je mišljenje generala Schaposnikova, koji je zagovarao sporiji napredak i upozoravao na to da su klimatski uvjeti i teren bitno drugačiji od poljskog. Sovjetsko-finski rat dokaz je da je planiranje i poznavanje terena ključno pri vojnim operacijama. Nakon rata protiv Finske, Sovjeti su brzo prihvatili njihov način gerilskog ratovanja i korištenja terena, što im je kasnije pomoglo pri lakšoj obrani svog vlastitog teritorija od Nijemaca.

Summary

Adam Tuković, *The Soviet-Finnish "Winter War" (1939-1940)*

Diplomatic relations between the Soviet Union and Finland began to intensify in 1939 due to territorial concessions sought by the Soviet Union, which Finland refused to give. The failed diplomatic negotiations have led to war between these two countries in which Finland was faced with one of the largest armies of the time. Finland has managed to put up a strong resistance and inflict severe damage to the Soviet army. However, with the signing of the Moscow Peace Treaty in 1940 Finland lost a large part of its territory.

Literatura

1. Bull, Stephen, 2013. *World war 2: Winter and Mountain Warfare tactics*, 2013, Osprey, Oxford
2. Havers, Robin, 2002. *The Second World War(2): Europe 1939-1943*, Osprey, Oxford
3. Irincheev, Bair, 2009. *The Mannerheim Line 1920-39: Finnish Fortifications of the Winter War*; Osprey, Oxford
4. Jowett, Philip, 2006. *Finland at war 1939-1945*, Osprey, New York
5. Lunde, Henrik O., 2011. *Finland's war of choice: The troubled German-Finnish coalition in WWII*, Casemante, Newbury
6. Trotter, William, 1991. *A Frozen Hell: The Russo-Finnish Winter War of 1939-1940*, Workman, New York
7. Upton, Anthony, 1974. *Finland 1939-40*. Newark, London
8. van Dyke, Carl, 1997. *The Soviet Invasion of Finland 1939-40*. Frank Cass Publishers, London
9. Werhas, Mario, 2015. *Bojište na arktičkom krugu*, Ratovi 20. stoljeća, br. 3, Zagreb, str. 6.-57.

Internet izvori

1. Roberts, Andrew, 2011. *The storm of war: A new history of the second world war*, Harper Collins, 2011, link: <https://www.scribd.com/read/163587135/The-Storm-of-War-A-New-History-of-the-Second-World-War>